

Riziko, charakteristika a význam

Všetky zmeny v spoločnosti sa určitým spôsobom odrážajú aj v poisťovacej činnosti. Rozvoj vedy, techniky a kultúry prináša na trh nové moderné výrobky, nové činnosti a s tým aj nové **riziká**. S týmito rizikami musia počítať a kalkulovať podniky a podnikatelia, občan, štát ale aj poisťovacie spoločnosti. Poisťovne musia preto stále pripravovať nové poistné produkty a zároveň musia sledovať vývoj v celej ekonomike.

Pojem riziko pochádza z arabského slova „risk“ a pôvodne toto slovo označovalo tak priaznivú, ako aj nepriaznivú udalosť v živote človeka. Neskôr sa jeho používanie obmedzilo len na nepriaznivé udalosti. Ako „terminus technicus“ sa spočiatku používal len v poistnej teórii a praxi. Rozvojom spoločnosti sa jeho používanie rozšírilo aj do mnohých iných vedných disciplín a je preto prirodzené, že sa v súvislosti s tým podstatne rozšírila aj jeho pôvodná podstata a rozsah.

Vysvetliť podstatu pojmu rizika je veľmi obtiažné. Mení sa nielen v závislosti od odbornej oblasti, v ktorej sa používa, ale aj v závislosti od jeho geografického uplatňovania.

Všeobecne možno pojem riziko vysvetľovať z hľadiska sféry jeho aplikácie. V oblastiach mimo poistenia možno riziko považovať za nebezpečenstvo, t.j. ak výsledok nejakého podnikania alebo činnosti nebude v skutočnosti taký, ako sa predpokladalo v čase rozhodnutia.

Pri vysvetľovaní rizika sa vždy vychádza z ľudského konania. Jednotlivec alebo spoločnosť berie do úvahy pri každom konaní určité predpoklady, ktoré prihládajú na **vonkajšie činitele** - okolie, v ktorom sa činnosť má uskutočniť, a na **vnútorné činitele** – konanie človeka samého.

Poistné riziko je riziko, na ktoré môže poisťovňa uzavrieť poistnú zmluvu na základe poistno-technických podmienok.

Prvotné hľadisko, ktoré je zaujímavé vo vzťahu k poisteniu, je okolnosť, či ide o riziká **poistiteľné** alebo **nepoistiteľné**. Komerčná poisťovňa nepoistí každé riziko. Poistí len to riziko, ktoré spĺňa dva predpoklady:

- možnosť stanovenia pravdepodobnosti škody a jej ocenenia,
- možnosť rizikového vyrovnania v rámci dostatočne veľkého poistného kmeňa.

Toto riziko sa volá poistiteľné. Riziko, ktoré tieto dva predpoklady nespĺňa sa volá nepoistiteľné. Z toho možno vydedukovať, že na rozlišovanie medzi poistiteľným a nepoistiteľným rizikom je potrebné vylúčiť také nebezpečenstvá, pre ktoré by sa pravdepodobná výška pripadajúcich škôd nedala objektívne merať, a preto ani objektívne oceniť

K objektívnemu oceneniu rizika sa približuje jeho ocenenie zo strany poisťovateľa. Ocenenie rizika zo strany poisťovateľa môžeme označiť ako riziko poisťovateľa. Z tohto hľadiska možno pripustiť, že pre neho je riziko nebezpečenstvom, že určité výsledky sa budú odlišovať od priemerných. Poisťovateľ musí vždy počítať s možnosťou rizika, ktoré na seba pri vzniku poistenia preberá, t.j. že bude mať iný škodový priebeh, ako je odhad uskutočnený na základe ocenení, prevažne vonkajších znakov rizika.

➤ Riadenie rizika

Vývoj rizík sa vyznačuje dvomi základnými líniami :

- vznikajú nové riziká s mimoriadne veľkou možnosťou škody
- existujúce riziká podliehajú zmenám v povahe a rozsahu

Ustavičný vývoj rizík, ktorý je spojený najmä s rozvojom vedecko – technického pokroku, núti všetkých účastníkov medzinárodných vzťahov k analýze a oboznamovaniu sa s uvedenými, ale aj s inými rizikami. Tak možno vytvárať určité možnosti na predchádzanie ich realizácie alebo aspoň na obmedzenie ich dosahu na príslušných podnikateľov. Na celom svete sa v ekonomike vyskytujú snahy o riadenie rizika, všeobecne nazývaný ako **risk management**. Pri riadení rizika ide o cieľavedomé predchádzanie vzniku rizika so snahou o eliminovanie jeho existencie resp. jeho negatívneho prejavu.

Charakteristika, význam a klasifikácia zahraničných rizík

Vo vyspelých ekonomikách prichádza zvyčajne k rozširovaniu ekonomických vzťahov aj mimo územia príslušných štátov. Ekonomické vzťahy, ktoré vznikajú medzi dvoma alebo viacerými štátmi, prinášajú veľa nových rizík, ale tiež možnosti ich predvídať, eliminovať a odstraňovať. Mnohé sa prenášajú z jedného štátu do druhého, ako napr. cenové výkyvy, inflačný vývoj apodobne. Na druhej strane niektoré zabraňujú a eliminujú mnohé ťažkosti iného druhu.

Problematika zahraničných rizík je veľmi rozsiahla.

Vo všeobecnosti možno riziká deliť z viacerých aspektov:

1. podľa merateľnosti delíme zahraničné riziká na:

- **merateľné:** sú tie riziká, ktoré vznikajú za pomerne pravidelne sa opakujúcich sa okolností. Pri merateľných rizikách môžeme z predošlých skúseností predvídať celkový výsledok
- **nemerateľné:** vznikajú v neopakovateľných podmienkach, takže nemožno využiť predošlé skúsenosti na odhad budúceho výsledku. Tieto riziká vyplývajú z nedostatočných poznatkov o budúcom vývoji.

2. podľa príčin ich vzniku: medzi najzákladnejšie príčiny vzniku rizík možno uviesť:

- prírodné sily,
- chyby tovaru,
- úradné zásahy,
- vývoj trhovej situácie a pod.

3. podľa vplyvu na hospodársky výsledok:

- **negatívne,** tie prinášajú iba straty,
- riziká, ktoré môžu priniesť tak straty, ako aj dodatočné zisky (kurzové riziko)

4. podľa sféry pôsobnosti:

- všeobecné, ktoré pôsobia v celej ekonomike,
- špecifické, pre určitú oblasť hospodárskej činnosti.

5. z hľadiska hospodárskeho subjektu:

- vnútorné – pôsobia vo vnútri podniku. Z aspektu firmy sem patria tieto druhy rizík
1. technologické straty
2. havárie a straty
3. vplyv ľudského činiteľa
- vonkajšie - vznikajú mimo podniku napr. politické, vojnové, zásahy centra, ekonomické riziká a pod.

Pri poistení zahraničných rizík, ktoré majú vzťah k medzinárodnej výmene tovaru dochádza často k zmene rizika. Uvedené zmeny sa môžu zoskupiť do dvoch skupín:

- sťažené riziká: ide o skutočnosť, ktorá síce môže zmeniť pôvodne predpokladaný priebeh výmeny tovarov, ale nemusí viesť ku škode. (napr. keď sa zadrží vykládka tovaru)
- vzrast rizika: ide o vyvolaný rast rizika v dôsledku nových skutočností (napr. rast cien lodí, tovarov)

V odbornej literatúre sa rozlišujú tri skupiny zahraničných rizík a to:

1. *komerčné alebo obchodné (finančné) riziká,*
2. *politicko-hospodárske riziká,*
3. *osobitné druhy rizík.*

KOMERČNÉ RIZIKÁ

Komerčné riziká tvoria systém väčších i menších rizík, týkajúcich sa hlavne medzinárodných obchodno - finančných transferov.

Komerčné riziká pôsobia vo vonkajších vzťahoch intenzívnejšie ako vo vnútornej ekonomike krajín, najmä z nasledujúcich dôvodov:

- a) rozdielnosť mentalít, ktorá je spojená s ťažšou komunikatívnosťou, ale aj ťažkosťami pri hľadaní nových trhov.
- b) Jazykové bariéry, ktoré prinášajú nebezpečenstvo nedorozumení, prípadne chybných interpretácií pri uzavieraní zmlúv, čo môže mať negatívne dôsledky.
- c) Rozdielnosť právnych systémov, kde zmluvy môžu byť interpretované podľa práva a obchodných zvyklostí exportéra, ako i importéra.

- d) Väčšia vzdialenosť medzi zmluvnými stranami, čo má za následok menšie vzájomné poznanie, horší prehľad na cudzom trhu a tiež zvýšené riziko transportu.

Komerčné riziká v zmluvných vzťahoch vyplývajú z nebezpečenstva, že zahraničný partner nedodrží uzavretú zmluvu buď preto, že nie je ochotný, alebo preto, že nie je schopný kontrakt dodržať.

Intenzita dosahu komerčných rizík je všeobecne na jednotlivé zahraničné operácie daná dvoma faktormi:

- Prvým faktorom je *spolahlivosť partnera* – z toho hľadiska treba posudzovať právne postavenie partnera, jeho majetkovú situáciu, komerčnú zdatnosť a pod.
- Druhým faktorom je *stupeň právneho zaistenia daného záväzkového vzťahu* – ide spravidla o právnu dokonalosť kontraktu, jeho podmienky, právo, podľa ktorého je právny vzťah posudzovaný, charakter sankcií za neplnenie kontraktu.

Komerčné riziká sú druhmi rizík, ktoré môžu dosahované výsledky ovplyvniť hlavne v negatívnom smere. Sú jedným y mála druhov rizík, pri ktorých možno aplikovať ochranu cestou ich minimalizácie. Tieto riziká sú ovplyvnené kvalitou práce subjektov vo sfére zahraničnoekonomických vzťahov, ich schopnosťou odhadovať riziká a voliť vhodné cesty ich obmedzenia. Komerčné riziká môžeme rozdeliť na tieto formy:

- a) *Trhové riziko*,
- b) *Riziko neprevzatia tovaru*,
- c) *Riziko z nezaplatenia*
- d) *Tovarové riziko*
- e) *Transportné riziko* – *dopravné riziko*.

a) trhové riziko: ide o riziko získania a udržania optimálneho trhu. Týka sa najmä exportéra, ktorý stojí pred nebezpečenstvom, že nenájde trh pre určitý produkt, resp. že produkt alebo sortiment nebude zodpovedať požiadavkám importéra, že nezvolí správny okamih vývozu alebo že nebude schopný nasýtiť uvoľnené miesto na trhu svojimi výrobkami v primeranom množstve.

Trhové riziko sa prejavuje v troch základných formách:

- Riziko odbytu – možno ho charakterizovať ako možnosť vzniku straty predávajúceho v dôsledku nepredajnosti výrobku na trhu,
- Riziko nákupu – je spojené s možnosťou, že kupujúci nezíska na trhu potrebný výrobok. Najvýraznejšie sa prejavuje pri surovinách, náhradných dieloch a rôznych deficitných výrobkoch,
- Riziko zmeny cenových relácií – možno charakterizovať ako nebezpečenstvo zmeny cenových relácií v čase medzi uzavretím kontraktu a jeho splnením.

b) riziko neprevzatia tovaru: neprevzatie tovaru zahraničným odberateľom sa môže uskutočniť formou odmietnutia dokumentov, neakceptáciou zmenky, odmietnutím tovaru, zrušením alebo inou modifikáciou objednávky odberateľom, že pre exportéra už nie je možné jej vyhovieť. Neprevzatie tovaru môže viesť ku stratám:

- V dôsledku skladovania,
- Predaja tovaru inému odberateľovi za nižšiu cenu,
- V dôsledku vynaloženia dopravných nákladov na spätnú dopravu tovaru,
- Prípadne reexportom do tretej krajiny.

Možnosť obmedzenia tohto rizika spočíva najmä vo voľbe vhodnej platobnej podmienky, v použití záruk, v zaobstaraní si čo najpresnejších informácií o zahraničnom partnerovi.

c) riziko z nezaplatenia: tvorí pomerne rozsiahlu oblasť rizík pre exportéra.

Pod týmto pojmom sa skrýva fakt, že importér nechce alebo nemôže platiť. Okrem platobnej neschopnosti alebo neochoty platiť môže partner váhať s platbou alebo môže zaplatiť nižšiu čiastku, ako je fakturovaná cena, pričom sa odvoláva na pokles konkurenčných cien. Toto riziko je charakteristické najmä pri exporte technológií, investičných celkov a stavieb, spravidla dodávaných na kľúč a realizovaných na základe komerčných, resp. bankových úverov so zárukou.

d) tovarové riziko (riziko neplnenia zmluvy): patrí k rizikám postihujúcim importéra – predovšetkým vtedy, ak ide o riziko neplnenia podmienok dodávky podľa zmluvy. Ide o nebezpečenstvo, že exportér tovar nedodá, prípadne, že ho dodá v inom ako dohodnutom množstve, kvalite a čase. Medzi najčastejšie princípy patria: výrobné alebo finančné problémy, zdržanie v doprave a pod. Vo výnimočných prípadoch, keď má odberateľ možnosť oboznámiť sa s tovarom, nepreberá dodávateľ žiadne záväzky za kvalitu dodaného tovaru na dražbe.

e) transportné riziko – dopravné riziko: pri dopravnom riziku ide o nebezpečenstvo, že tovar bude počas prepravy poškodený, zničený alebo odcudzený. Transportné riziko sa týka tak importéra, ako aj exportéra. Podľa dohodnutej doložky na importéra ten je povinný platiť plnú cenu aj v tom prípade, ak po tomto okamihu dôjde k náhodnému zničeniu alebo poškodeniu tovaru.

V rámci tohto rizika do popredia vystupujú najmä nasledujúce príčiny vzniku rizík:

- *Nezávislé od ľudskej vôle* – sem patria najmä udalosti ako sú zemetrasenia, blesk, sopečná činnosť a pod.
- *Vyplývajúce z ľudskej činnosti* – napr. nehody dopravných prostriedkov, pokiaľ vznikli nedostatkami v ich technickom stave, nedostatky pri naložení nákladu a pod.
- *Vyplývajúce z prirodzenej povahy tovaru* – sem patrí rozbitie krehkých predmetov, vytečenie tekutín a pod.
- *Iné príčiny* ako napr. pôsobenie hmyzu, rádioaktívneho žiarenia a pod.

POLITICKO – HOSPODÁRSKE RIZIKÁ

Politické riziká vyplývajú z celkovej politickej, ekonomickej a finančnej situácie krajiny, do ktorej smerujú exporty.

S pojmom politické riziko sa vo všeobecnosti spája bezprostredné ohrozenie zisku, v extrémnych situáciách aj ohrozenie hospodárskej existencie zahraničných spoločností alebo dokonca i medzinárodných podnikov. Dôvody vzniku politických rizík vyplývajú zo zmien v politickom okolí podniku.

Konkretizujú sa opatreniami prijatými štátom a tie znamenajú pre exportéra riziko neratifikácie alebo zrušenie kontraktu, embargo vývozu, neprevedenie devízového transferu, konfiškáciu materiálov a výrobkov a pod. Z najširšieho hľadiska toto riziko vyplýva z nepriateľských akcií ako sú vojna, revolúcie, štrajky, nepokoje, občianske vojny a pod. Tieto riziká už dávno nemožno považovať za vedľajšie a nemožno ich podceňovať.

Politicko – hospodárske riziká členíme na tieto druhy:

- Výmenné riziko: peniaze, ktoré už importér vyplatil svojej banke, nemožno (dočasne) v dôsledku štátnych opatrení importujúcej krajiny a v dôsledku nedostatku devíz vymeniť za žiadnu cudziu menu.
- Moratórium – zaplatenie a transfer dlhovej čiastky exportérovi štát nepovolí v čase splatnosti pohľadávky, ale povolí len čiastočné zaplatenie dlhu, prípadne nariadi odklad platby.
- Transferové riziko – peniaze vyplatené importérom v banke nemožno (čiastočne alebo úplne) previesť do zahraničia, pretože importujúca krajina z hospodársko-politických príčin nechce taký transfer povoliť.

Riziko transferu sa v súčasnosti stalo jedným z najväčších rizík pre medzinárodné finančné inštitúty a banky. Medzi transferové riziká sa spravidla zaraďuje:

- a) Riziko platobnej neschopnosti krajiny: nezávisí od bonity individuálneho dlžníka, ale od bonity danej krajiny. Tá sa prejavuje v neschopnosti štátu vyprodukovať dostatok devíz, aby individuálny dlžník mohol uhradiť svoje záväzky v cudzej mene.
- b) Riziko obchodných prekážok.

OSOBITNÉ DRUHY RIZÍK

Osobitné druhy rizík tvoria zvláštnu skupinu. Do tejto skupiny patria tieto druhy rizík:

- a) Kurzové riziko,
- b) Riziko pohybu úrokových sadzieb,
- c) Inflačné riziko,
- d) Právne riziko,
- e) Riziká pri zahraničných investíciách,
- f) Riziká prírodných a technických katastrof.

a) kurzové riziko: spočíva v zmenách kurzov medzi menami zmluvných partnerov, prípadne medzi domácou a treťou menou, v ktorej má byť záväzok vyrovnaný.

Zmeny menových kurzov môžu mať kladný alebo záporný vplyv na predpokladaný výsledok, t.j. môže dochádzať ku kurzovým stratám, ale aj ku kurzovým ziskom.

Kurzové riziko sa vzťahuje na čas medzi uzavretím príslušnej zmluvnej dohody a peňažným splnením zmluvy.

Predvídanie menového vývoja je veľmi náročné. Vývoj kurzov častokrát nie je len výsledkom vývoja ekonomických faktorov, ale v niektorých situáciách predovšetkým faktorov neekonomických, ktorých intenzita či smer pôsobenia sa v budúcnosti nedá predvídať. Na kurzové výkyvy pôsobí rad činiteľov. Medzi tieto faktory patria na prvom mieste faktory ekonomické. Sú to:

- Hospodársky rast,
- Úrokové sadzby,
- Inflácia,
- Výška nezamestnanosti,
- Parita kúpnej sily,
- Obchodná bilancia,
- Stav devízových rezerv.

b) riziko pohybu úrokových sadzieb: vyskytuje sa najmä z pozície existencie dodávateľsko – odberateľských úverov s pohyblivou úrokovou sadzbou a pri realizácii peňažných platieb alebo úhrady pohľadávky v inom termíne splatnosti.

Riziko pohybu úrokových sadzieb spravidla pôsobí spolu s kurzovým rizikom. Zvýšenie inflácie má spravidla za následok aj zvýšenie úrokových sadzieb a pokles kurzu danej meny. Rast úrokových sadzieb a s tým spojený úrokový diferenciál je jedným z najvýznamnejších motívov pre medzinárodný pohyb finančných transferov najmä krátkodobého kapitálu.

c) inflačné riziko: predstavuje možnosť utrpieť stratu alebo dosiahnuť zisk v dôsledku inflačného vývoja. Typickým príkladom je ovplyvňovanie úverových vzťahov, pri ktorých v dôsledku inflačného vývoja príslušnej meny veriteľ stráca.

V zahraničnoobchodných vzťahoch pôsobí toto riziko spolu s rizikom kurzovým. Zvýšená miera inflácie vedie v systéme pohyblivých kurzov spravidla k poklesu kurzu, čo so sebou prináša zvyšovanie cien za dovážané tovary. Spojenie medzi vývojom kurzu a infláciou však nie je bezprístredné.

d) právne riziká: pri uzatváraní kontraktu je nevyhnutné zaoberať sa aj otázkou, aké, resp. koho právo sa použije v medzinárodnom styku.

Medzinárodné právo v zmysle nadštátneho právneho poriadku totiž neexistuje a jednotlivé národné právne normy, upravujúce zahranično – obchodný styk sa navzájom viac či menej odlišujú.

e) riziká pri zahraničných investíciách: Pri rozhodovaní o zahraničných investíciách je nevyhnutné zohľadňovať a oceňovať riziká krajín, v ktorých sa má investovať. Riziko zahŕňa politické a ekonomické riziká

Riziko krajiny znamená pre materskú spoločnosť potenciálnu možnosť ohrozenia cash flow a realizovanej zahraničnej investície v danej krajine. Vyplýva z jej ekonomického a politického prostredia

Politické riziká predstavujú zraniteľnosť presunu príjmov od zahraničného subjektu k materskej spoločnosti v závislosti od politických rozhodnutí zahraničných vlád. Ide o tieto rozhodnutia:

- Znárodnenie,
- Zablokovanie fondov,
- Ďalšie reštriktívne opatrenia vlády.

Ekonomické riziká zahŕňajú širokú paletu ekonomických rizík, ako sú napr. inflácia, pohyb devízových kurzov a úrokovej miery, hospodársky cyklus, platobná neschopnosť krajiny a pod. Môžu významne ovplyvniť príjmy materských spoločností od svojich zahraničných subjektov, a preto ich tieto spoločnosti musia pozorne sledovať, analyzovať, prognózovať a náležite na ne reagovať.

f) riziká prírodných a technických katastrof: Prírodné a technické katastrofy do značnej miery nemožno predvídať a ovplyvniť. Hrozba technických pohrôm bude s rozvojom výrobných síl vedy a techniky naďalej aktuálna, ak budú existovať prípady nezodpovednosti subjektívnych a súkromných záujmov určitých skupín ľudí a lokalít.

Do tejto skupiny možno zahrnúť aj špecifické riziká istoty, bezpečnosti, pod ktoré patria udalosti ohrozujúce zdravie, slobodu a život pracovníkov medzinárodných spoločností, ako aj ich rodinných príslušníkov. Takéto riziko vzniká aj vtedy, keď nemožno zaručiť fyzické zachovanie vlastníckych hodnôt v zahraničí.